

4) емоційно-експресивний (дратівливість, емоційна лабільність).

Встановлено сильний позитивний кореляційний зв'язок між рівнем депресії та тривоги ($r = 0,69$, $p < 0,001$). Високі показники депресії пов'язані з використанням неадаптивних копінг-стратегій ($r = 0,52$, $p < 0,01$) та низьким рівнем соціальної підтримки ($r = -0,58$, $p < 0,001$). Особи з раптовою травматичною втратою зору демонстрували вищі показники когнітивно-афективного компонента порівняно з тими, у кого втрата мала поступовий характер ($p < 0,05$). Отримані дані узгоджуються з сучасними дослідженнями психологічної адаптації до втрати зору [1; 4].

Висновки. Депресивна симптоматика у дорослих з набутою втратою зору має багатовимірну структуру з домінуванням когнітивно-афективних та мотиваційних проявів. Провідними чинниками ризику є високий рівень тривожності, використання неадаптивних копінг-стратегій та дефіцит соціальної підтримки. Отримані результати можуть слугувати підґрунтям для розробки диференційованих програм психологічного супроводу та раннього скринінгу депресивних розладів у даної категорії осіб [1; 4].

Список використаних джерел

1. Senra H., Barbosa F., Ferreira P., Vieira C. R., Perrin P. B., Rogers H., Rivera D., Leal I. Psychologic adjustment to irreversible vision loss in adults: a systematic review / H. Senra, F. Barbosa, P. Ferreira [et al.] // *Ophthalmology*. — 2015. — Vol. 122, no. 4. — P. 851–861. — DOI: 10.1016/j.ophtha.2014.10.022.
2. Beck A. T. *Cognitive therapy of depression* / A. T. Beck. — New York : Guilford Press, 1979.
3. Kübler-Ross E. *On death and dying* / E. Kübler-Ross. — New York : Macmillan, 1969. — 260 p.
4. Wright B. A. *Physical disability: a psychosocial approach* / B. A. Wright. — New York : Harper & Row, 1983. — 423 p.

В. В. Кобильченко

*доктор психологічних наук, професор,
Інститут спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України (місто Київ).*

І. М. Омельченко

*доктор психологічних наук, професор,
Інститут спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України (місто Київ).*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ З ПОЗИЦІЙ СИНЕРГЕТИЧНОГО ПІДХОДУ

Синергетичний підхід є новим шляхом розвитку складних систем, до яких належить і система освіти, яка перебуває в стані постійного саморозвитку завдяки природній здатності її підсистем до самоорганізації [4, с. 138–142].

У синергетичному сенсі освіта – це самоорганізація людини як цілісної, упорядкованої системи, що коеволюціонує з ідеалами культури й співвідноситься з образами сучасного світу. Самоорганізація в синергетичному розумінні – це створення свого «Я» в системі «людина – суспільство» [5, с. 10–15].

Формування особистості є чи не найпершим завданням освітньо-педагогічної діяльності в умовах сучасних глобалізаційних викликів. Пришвидшення технічних і соціальних змін, інноваційність як провідна риса, за якою оцінюється якість змін, розширення й багаторазове ускладнення інформаційно-комунікаційного простору не лише оприявлює для людини нові умови життя, а й висуває до неї вимогу відповідності цим умовам [6, с. 18–21].

Як відомо, в нормі до 6-7 років у дитини зазвичай вже сформовані специфічні, стійкі психологічні механізми, які починають відігравати визначальну роль у психосоціальному розвитку дитини, стаючи особистісною основою психіки в цілому. От чому можна говорити, що в цьому віці інтенсивно відбувається становлення й розвиток особистості. Більше того, саме цей вік є найбільш сенситивним, сприятливим для цілеспрямованого формування, розвитку та корекції особистості дитини.

Нагадаємо також, що порушення зору – це складна біопсихосоціальна проблема, обумовлена зміною функціонування всіх рівнів особистісної організації людини. Ми також стверджуємо, що особистісний розвиток дітей з порушеннями зору відбувається в умовах поліфакторної (зорової, соціальної та емоційної) депривації, що суттєво утруднює задоволення актуальних потреб дитини та призводить до дефіциту особистісного досвіду (сенсорного, соціального й емоційного), зумовлюючи у подальшому виникнення фрустрації, яка виражається в характерних переживаннях і поведінці.

Натепер особлива увага приділяється особистісним детермінантам соціально-психологічної реабілітації, оскільки одночасно з переживанням гострих негативних реакцій зоровий дефект активізує внутрішній потенціал, мобілізує життєву активність. Взаємодія дитини з порушеним зором з її соціальним середовищем відбувається в конкретних життєвих ситуаціях і є пусковим механізмом для певних особистісних ресурсів. Отже, особистісні ресурси проявляються у взаємодії дитини й життєвого середовища як безперервному процесі просторово-часового «розгортання» людини, представленого в змісті й спрямованості діяльності в реальних життєвих ситуаціях, що забезпечує відповідність способу життя образу світу, який змінюється у процесі життєдіяльності через трансформацію цінностей і смислів особистості.

Ми вважаємо, що психолого-педагогічний супровід належить до зовнішніх (середовищних, соціальних) ресурсів, позаяк він спирається і активізує ресурси внутрішні (особистісні, психологічні). Крім того, ми розглядаємо психолого-педагогічний супровід з позицій інтегративної парадигми як інтегративну технологію. З погляду інтегративної парадигми важливо як виявити, так і

розвивати ті особистісні властивості та якості, які активізують людину, сприяють її успішності в різних видах людської діяльності [1, 2, 3].

Якщо інтегративна парадигма слугує методологічним орієнтиром психолого-педагогічного супроводу, то його теоретичною основою, базисом, є передусім синергетичний підхід.

Стрижнем психолого-педагогічного супроводу як інтегративної технології є відновлення й розвиток потенціалу особистості дитини з порушеним зором, і в остаточному підсумку – ефективне виконання школярем своїх основних функцій, досягнення особистісного благополуччя [2].

Психолого-педагогічний супровід діалектично пов'язаний як із соціальним вихованням, так і з соціальним навчанням. Безсумнівно те, що якщо супровід є чинником виховання, то виховання є цільовою функцією психолого-педагогічного супроводу. Супровід – це завжди взаємодія супроводжуючого і супроводжуваного. Психолого-педагогічний супровід – це процес, що містить комплекс цілеспрямованих послідовних дій, що допомагають дитині зрозуміти виникаючу життєву ситуацію й стимулюють її саморозвиток на основі особистісної рефлексії.

Практична діяльність фахівців в межах психолого-педагогічного супроводу включає комплекс знань, умінь і навичок, які допомагають молодшим школярам з порушеннями зору зберігати психологічне здоров'я, зменшувати наслідки психотравм і вести незалежний спосіб життя, позаяк у процесі супроводу формується соціально-психологічна компетентність усіх клієнтів. Психолого-педагогічний супровід завжди персоніфікований і спрямований на конкретну людину, навіть якщо фахівець працює із групою.

Хочемо зазначити, що надважливим завданням супроводу на даному етапі стає нормалізації відносин у системі «родина – дитина – школа». Саме тому, окрім молодших школярів з порушеннями зору суб'єктами супроводу є члени їхньої родини й ті професіонали, які здійснюють супровід цілеспрямовано в межах реалізації своїх професійних функцій (педагоги, психологи і т.д.).

Як інтегративна технологія, психолого-педагогічний супровід містить у собі два ключових компоненти: педагогічну підтримку дитини на певному етапі її розвитку й психологічну допомогу їй та її найближчому оточенню (дорослим суб'єктам супроводу) у подоланні особистісних та міжособистісних проблем і труднощів, які виникають на цьому шляху [2].

Стратегія педагогічної підтримки полягає в переведенні дитини з порушеним зором з пасивної позиції «жертви» й «споживача» в активну позицію суб'єкта діяльності. Таким чином, мається на увазі не будь-який педагогічний вплив на дитину, а насамперед емоційна й екзистенційна підтримка, в основі якої лежить збереження максимуму волі й відповідальності дитини за вибір варіанта вирішення актуальної життєвої проблеми.

На відміну від педагогічної підтримки, психологічна допомога – це різновид фахової допомоги, яку надає практичний психолог людині або групі людей в оптимізації їхніх психофізіологічних станів, поведінки, реалізації індивідуальної й, особливо, групової діяльності. Центральною домінантою

психологічної допомоги є особистість, а саме – увесь спектр особистісної проблематики. Центральна домінанта психологічної допомоги розкривається в декількох предметних перспективах, які психолог допомагає реалізувати дитині та її найближчому соціальному оточенню.

Отже, супровід, що включає в себе педагогічну підтримку й психологічну допомогу, передбачає не вирішення проблеми за супроводжуваного, а стимулювання його самостійності у вирішенні виникаючої проблеми. Крім того, психолого-педагогічний супровід – це не пасивний процес слідування за розвитком дитини, він повинен мати чітко виражені цілі.

Список використаних джерел

1. Кобильченко В.В. Особистість дошкільника в умовах зорової депривації: монографія. Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України. Київ: Видавець Цибульська, 2023. 240 с.
2. Кобильченко В.В. Теоретичні основи психолого-педагогічного супроводу молодших школярів з порушеннями зору: монографія. Полтава: ТОВ «Фірма «Техсервіс», 2017. 367 с.
3. Кобильченко В.В., Омельченко І.М. Спеціальна психологія: підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2020. 224 с.
4. Рукасова С.О. Синергетичний підхід до формування фахової компетентності майбутніх педагогічних працівників професійної освіти. Інноваційна педагогіка. 2019. Випуск 15. Т. 2. С. 138–142.
5. Тараненко Т. М. Синергетичний підхід в організації навчально-виховного процесу. Таврійський вісник освіти. 2014. № 1(45). Частина II. С. 10–15.
6. Ткаченко Л. І. Синергетичний підхід у педагогіці: нова парадигма. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2013. № 10 (17). С. 18–21.

І. С. Колістратенко

*здобувач вищої освіти,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова (місто Київ)*

ДІАГНОСТИКА ТА КОРЕКЦІЯ ТРИВОЖНОСТІ ЯК ЧИННИКА СТРЕСОСТІЙКОСТІ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

У сучасних умовах соціальної нестабільності та зростання стресогенних чинників проблема збереження ментального здоров'я дітей із порушеннями інтелектуального розвитку набуває особливої гостроти. Обмеженість когнітивного ресурсу, складність процесів узагальнення та інертність нервової системи роблять цю категорію дітей найбільш вразливою до деструктивного впливу стресу. Високий рівень тривожності у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку часто стає головним бар'єром на шляху до їхньої адаптації та навчання.